

Susanne Waldén: *Berättad berusning. Kulturella föreställningar i berättelser om berusade personer*. Etnolore 34, Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet 2010. 210 s., ill. English summary. ISBN 978-91-506-2131-0.

Susanne Waldéns avhandling utgår från ett vardagligt och vanligt förekommande fenomen: berusningsberättelser, eller fyllehistorier som man skulle kalla dem i dagligt tal. Historierna om hur kompisen, makthavarna, kändisen eller vi själva gjorde de mest galna eller pinsamma saker under påverkan av alkohol. I denna folkloristiskt inspirerade avhandling diskuteras och analyseras sådana historier med utgångspunkt i begrepp som makt, maskulinitet och norm. Författaren vill bl.a. undersöka vilka positioner och hierarkier som synliggörs i berättelser från olika epoker, vilka ordningar som upprätthålls, vad det är som provoceras i berättelserna, och vilka normer och gränser som synliggörs genom provokationerna.

Syftet med avhandlingen är att undersöka sociala och kulturella betydelse av berättelser om berusade personer och hur de speglar normativa kunskaper och erfarenheter. Waldén är framför allt intresserad av att se på vilket sätt berättelserna beskriver avvikelser från samhällets kulturella normer. Avhandlingens teoretiska ramverk är mångfacetterat. En rad olika begrepp som skam och skuld, normer och normbrott, positioner, manlighet, kropp och kroppslighet, liminalitet och disciplinering används i analysen. Det genomgående målet är, enligt författaren, att använda de teoretiska modellerna och begreppen som redskap för att synliggöra tanke- och samhällsstrukturer som är rådande i sin samtid.

Avhandlingen består av fyra huvudkapitel, utöver inledning och avslutning. I kapitel 2, "Berättelserna", får läsaren en redogörelse för olika formdrag hos de insamlade berättelserna och en genomgång av vilka genrer de kan sägas tillhöra. De genrer som är tydligast i materialet är personliga erfarenhetsberättelser (personal narratives), korta provokativa berättelser, äventyrsberättelser samt varningsberättelser. Denna genreindelning återkommer i de analytiska delarna av avhandlingen, även om Waldén framhåller i inledningen att det är innehållet och budskapet i berättelserna som är det primära, inte form och genre i sig.

Kapitel 3, som är avhandlingens första tematiska kapitel, har rubriken "Berättelser som påvisar samtidens kulturella och sociala ordning". Där undersöker förfat-

taren teman och motiv som var vanligt förekommande i de berusningsberättelser hon har undersökt. Ett sådant tema handlade om hur människor organiserar sin tid, framför allt när det gäller indelningen mellan arbete och icke arbete.

Avhandlingens fjärde kapitel heter "Berättelser som upprätthåller ordning". Här är det framför allt varningsberättelser som står i centrum för analysen, dvs. berättelser som har ett varnande budskap. Det går i dessa berättelser på ett eller annat sätt illa för den som dricker sig berusad, antingen omedelbart eller som en mer långtgående konsekvens av det överdrivna alkoholintaget.

Det sista tematiska kapitlet, "Berättelser som utmanar ordningen", ger ytterligare ett perspektiv på hur berusningsberättelserna är förbundna med samhällets sociala och kulturella ordning. Här återfinns framför allt äventyrsberättelser och korta provokativa berusningsberättelser. Utmärkande för dem är att de berättas från en icke-hegemonisk position och att gränserna för vad som normalt anses som ett gott uppförande överskrids.

Det empiriska materialet

Berättelserna som utgör den empiriska grunden för avhandlingen utspelar sig dels i det tidigmoderna agrarsamhället, dels i det nutida senmoderna samhället, för att använda författarens egna ord, och är hämtade från frågelistor, intervjuer och mediematerial. Waldén anger att det sammantaget är ett mycket rikt källmaterial, och att hon inte har kunnat inkludera alla berättelser i den färdiga texten utan har fått göra ett urval.

En stor del av det arkivmaterial hon använder är insamlat genom en frågelistor hon själv har varit med om att författa, med uttalat fokus på just berättelser om berusning. Men hon har också hittat berusningsberättelser i andra frågelistor där inte alkoholbruk varit det centrala, men där berättelser om berusning eller berusade personer ändå funnits med. Utöver frågelistorna omfattar det skriftliga materialet ett 80-tal berusningsberättelser som inlämnats av studenter som undervisningsuppgifter.

Mediematerialet består i första hand av tidningsartiklar från två tidsperioder: mitten av 1990-talet och början av 2000-talet, men det är främst 1990-talsmaterialet som används aktivt i analysen. Att det här materialet, som är tänkt att representera det nutida samhället, i huvudsak är femton år gammalt hade med fördel kunnat problematiseras tydligare, eftersom det i vissa sammanhang har konkret betydelse för analysen av exemplen. Exempelvis handlade tidningsartiklar i mitten av 1990-talet i hög grad om ungdomars ökande alkoholkonsumtion

och de faror man såg med den. Men 2010 ligger unga mäns alkoholkonsumtion på en ovanligt låg nivå, vilket får konsekvenser för mediedebatten. Ett mer historiskt perspektiv på mediematerialet hade därför kunnat tillföra viktiga perspektiv till analysen.

Slutligen har Waldén gjort intervjuer, oftast gruppintervjuer, med sammanlagt runt 20 personer, i olika åldrar och med olika yrken och sysselsättningar. Hon valde att inte spela in intervjuerna, utan istället föra anteckningar, i syfte att få intervjupersonerna att öppna sig och inte vara alltför rädda att berätta om detta potentiellt pinsamma ämne. Att intervjuerna inte spelades in medförde dock att det skedde en viss sammanfattning av berättelserna redan vid nedteckningstillfället. I det skriftliga materialet, där informanterna hade frihet att formulera sig så utförligt de ville, finns flera långa och utförliga berättelser, medan intervjumaterialet domineras av korta, provokativa historier.

Att intervjumaterialet domineras av en viss typ av berättelser kan också sättas i samband med att Waldén inledde varje intervjutillfälle med att ge exempel på vilken typ av berättelser hon var intresserad av. Det var just de korta, provokativa berusningsberättelserna hon gav exempel på och efterfrågade, vilket kan antas ha påverkat vilken typ av berättelser intervjupersonerna återgav.

Bryta mot normen och utmana ordningar

Som ett genomgående tema i avhandlingen finns diskussionen om hur berusningsberättelserna kan förstås i relation till den sociala och kulturella ordningen i det samhälle de berättas. I de tre huvudkapitlen diskuterar författaren hur berättelserna för det första påvisar samtidens sociala och kulturella ordning, för det andra upprätthåller den och för det tredje utmanar och provocerar den. Men i syftesformuleringen och vidareutvecklingen av syftet är det normer och normativa erfarenheter som står i centrum. Waldén vill bl.a. undersöka på vilket sätt berättelserna beskriver *avvikelse från samhällets kulturella normer*. Betoningen av normer snarare än den sociala och kulturella ordningen återkommer också i avslutningskapitlet. Där poängterar författaren att samtliga berättelser synliggör vissa normer som överskrids.

Normerna är givetvis en central del i samhällets sociala och kulturella ordning, men jag saknar en mer utvecklad diskussion av hur Waldén uppfattar förhållandet mellan norm och ordning. Nu används uttryck som att överskrida/bryta mot normen och att utmana ordningen mestadels synonymt. Men det är inte givet att den som

i en berättelse bryter mot normen också med automatik utmanar den sociala och kulturella ordningen.

Frågan om hur normer och sociala, kulturella ordningar står i förhållande till varandra, hade också varit intressant att relatera till de olika nivåerna i berättelserna och berättandesituationen. En berusningsberättelse utspelar sig på flera olika plan, och det utmanande eller normöverskridande i dem kan också befinna sig på dessa olika nivåer. På en nivå kan händelsen som återberättas uppfattas som normöverskridande. Någon gör under berusning något man inte vanligtvis förväntas/får göra, vilket utgör ett normbrott där och då. Men hur denna händelse förmedlas till åhörarna, vilket ramverk den sätts in i, är centralt för hur den uppfattas. Det som skulle kunna uppfattas som ett vulgärt och helt oacceptabelt beteende kan t.ex. "frammas", ramas in, så att det istället framstår som tufft och coolt. På ytterligare en nivå kan berättandet om denna handling utgöra ett normbrott i sig – för att det berättas på "fel" plats eller i "fel" sammanhang. Det hade varit intressant med en vidare diskussion om hur de här olika nivåerna hänger ihop med varandra, och när och var själva normbrottet eller utmanandet av den sociala och kulturella ordningen sker.

Maskulinitet och femininitet

Precis som det empiriska materialet är hämtat från många olika källor, är som sagt också det teoretiska ramverket mångfacetterat. Ett av de begrepp som blir mest framträdande i texten är maskulinitet, och Waldén utgår i första hand från R. W. Connells maskulinitetsbegrepp. I analysen knyts manlighet både till alkoholbruk och till kroppslighet. De berättelser som analyseras i texten ger delvis olika bilder av hur alkohol och maskulinitet är relaterade till varandra. Å ena sidan är alkohol och ett kraftigt alkoholbruk i vissa av berättelserna förbundet med styrka: att kunna dricka mycket alkohol associeras t.ex. med att tåla starka saker eller bli kraftfull av alkoholen. Det här ser Waldén som att manligheten förstärks, dvs. att ett stort alkoholintag ökar maskuliniteten. Å andra sidan kan manligheten också försvagas av alkoholbruket, menar hon. Ett överdrivet alkoholintag kan enligt berättelserna exempelvis leda till att männen förlorar kontroll över sig själva, börjar gråta inför andra osv. Detta är en intressant diskussion som gärna kunde ha utvecklats med tydligare kopplingar till exempelvis klass, och till skillnader och likheter mellan de tidsepoker materialet är hämtat från. Hegemonisk maskulinitet idag är inte nödvändigtvis detsamma som i det tidigmoderna agrarsamhället.

Maskulinitet är alltså ett återkommande analysredskap i avhandlingen, medan femininitet däremot inte används som teoretiskt begrepp. Kvinnors relation till alkohol, och hur det är kopplat till kvinnlighet i berättelserna, är dock ett tema i vissa avsnitt, om än mer indirekt. Att kvinnor beskrivs som mer utsatta i förhållande till alkohol, för att de ses som mer sårbara, eller att vissa alkoholhaltiga drycker, som alkohölsk och bag-in-box-viner, uppfattas som mer "kvinnliga", är exempel Waldén tar upp. Men även i diskussionerna om kvinnlighet och alkoholbruk får maskulinitet utgöra startpunkten, vilket bl.a. är en följd av att Waldén menar att den manliga berusningen är norm. Därmed måste den kvinnliga berusningen relateras till den manliga. Detta är en föreställning som författaren kunde ha problematiserat i högre grad. Nu blir femininitet och kvinnlighet i första hand maskulinitetens implicita motsats i Waldéns resonemang och analys, istället för att diskuteras som självständiga teoretiska begrepp.

Sammantaget är ändå Susanne Waldéns avhandling på många sätt intressant och underhållande läsning. Det finns rikligt med exempel från det empiriska materialet, och läsaren serveras mustiga berusningsberättelser från olika epoker. Genom sin analys visar hon hur till synes all dagliga berusningsberättelser säger något om den tid och det samhälle där de berättas.

Maria Zackariasson, Huddinge

Therése Persson: *Kvinnlig för sin ålder. En intervjustudie om ålder, kropp och femininitet*. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier & NISAL (National Institute for the Study of Ageing and Later Life), Bullfinch Publishing, Linköping 2010. 368 s. English summary. ISBN 978-91-86583-03-3.

Avhandlingen *Kvinnlig för sin ålder* är en intervjustudie som behandlar flickors och kvinnors skapande av ålder. Syftet är att "förstå vad ålder ges för betydelser i förhållande till olika åldrar och i relation till kropp och kvinnlighet" (s. 21). Utgångspunkten är att de centrala begreppen ålder, kropp och kvinnlighet kan betraktas som kulturella fenomen, något som pågående konstrueras, och har betydelse för hur människor kan uppfatta sig själva och andra.

Therése Persson har valt att undersöka hur denna konstruktion av ålder sker i intervjuer. 25 personer i åldrarna

6–99 har intervjuats, varav de allra flesta definieras, och ser sig själva, som flickor eller kvinnor. De befinner sig alla huvudsakligen inom en vit västerländsk och oftast svensk kontext. I övrigt har informanterna olika intressen, sexuella identifikationer, yrken, familjesituationer och erfarenheter.

Intervjuerna har varit av relativt öppen och samtalande karaktär och inledningsvis ägnas stort utrymme åt att diskutera intervjun som samspel mellan informant och intervjuare: vad det betyder att samtala på detta sätt, vad det betyder för materialet. Här är Persson noga med att tydliggöra sin egen betydelse som intervjuare, och hon beskriver hur såväl ålder som kropp påverkar intervjusamtalen. Persson nämner också det som är påfallande i de intervjuer som avhandlingen ger prov på: intervjuaren är själv drivande i konstruktionen av ålder. Upptäckten av detta tycks ha kommit relativt sent i arbetet och den reflexiva hållning som författaren har är huvudsakligen motiverad av en vilja att skapa genomskinlighet, ett slags erkännande av "hur det var". Ett tidigare uppmärksammande av detta hade kunnat föranleda en metodologisk reflexivitet med effekter på själva metoden.

Det teoretiska ramverket för analysen har hämtats från den poststrukturalistiska forskningen och framför allt hos Judith Butler. I avhandlingen översätts det Butlerska tankegodset till att även omfatta identiteter som har med ålder att göra. Från Butler hämtas idén om att identiteter skapas performativt, dvs. att det inte finns någon inre kärna som avgör hur människor är och hur de kommer att agera och vara. I stället tänker man sig att det är när identiteter ageras som de också skapas. Detta innebär att vad som sägs och görs blir väldigt betydelsefullt. Det är genom att upprepande gestalta en viss ålder på ett visst sätt som föreställningar om den åldern reproduceras och åldern "blir till". Genom att många upprepar på likartade sätt så skapas normer för hur man "bör" agera för att uppfattas som "normal". De här normerna kan verka (och upplevas) tvingande, men enligt Butler, och Persson, så finns det alltid möjligheter att upprepa "fel". Det finns för övrigt också i princip alltid ett flertal normer som slåss om rätten att få definiera det normala. Användandet av Butler på detta sätt känns intressant och givande.

Vad gäller användandet av Butler kan man dock fråga sig vad som händer när teoretiska tankar på detta sätt flyttas från ett fält till ett annat. Finns det inte omständigheter som rör den kulturella kategorin ålder som skiljer sig från dem som rör kön och sexualitet? I avslutningen